

SZTUKA W SŁUŻBIE LITURGII

Ks. Tadeusz Furdyna

Wnętrze świątyni. Uwagi praktyczne 1

Troska o zbawienie duszy zawiera w sobie troskę o cały Kościół, łącznie z całym dziedzictwem kultury, przeszłością artystyczno-sakralną. One również kształtują człowieka - a więc miejsce, gdzie przebywa, gdzie się modli, obrazy, filmy, książki, prasę, architekturę, wystrój kościołów, dekoracje, gablotki, kioski itp.

Stopień zrealizowania zadań religijnych postawiony architekturze, rzeźbie, malarstwu jest proporcjonalny do wartości duchowych, ponieważ zostają stworzone, lepiej lub gorzej, warunki do sprawowania Mszy świętej, spowiedzi, medytacji - chodzi o stopień ułatwienia kontaktu z Bogiem.

Wnętrze świątyni

Tworzy je każda epoka swoim własnym, specyficznym dla niej językiem, czyli sposobem niepowtarzalnym, autentycznym. A więc, nie naśladownictwem, bezduszną sztaampą, tandetą, ckliwymi kolorami, banałem prezentowanym pod publikę...

Wnętrze sakralne (kościół, kaplica) powinno zachęcać do modlitwy, potęgować pobożność, ułatwiać kontakt z Bogiem, tworzyć klimat ułatwiający odczucie bliskości Boga, potęgujący przeżycie sakralne. Takie wnętrza będą rozwijać życie religijne i tworzyć korzystne warunki do pełnego udziału wiernych w spotkaniach modlitewnych. Inspirujące kompozycje sakralne potęgują przeżycia religijne i stwarzają również korzystne warunki dla ludzi niewierzących.

Należy tworzyć w duchu ewangelicznym, wykluczając złe ambicje twórców. Tworzyć z miłości, tworzyć tak, żeby każdy czuł się jak w domu kochającego Ojca. Takie wnętrza są na przykład w drewnianych kościółkach podhalańskich, czasem w cerkwiach...

Świątynie sprzeczne z duchem miłości to kościoły surowe, ciężkie w formie, świeckie, onieśmielające monumentalizmem, olśniewające nadmiarem światła.

Dobre wnętrza sakralne pozwala mieć osobny "kąt" własny, dla prywatnej modlitwy, właściwy koloryt, wygodne ławki, wyważone oświetlenie.

Jak kształtować wnętrza?

Współcześnie - jako świadectwo dawane Bogu zawsze żywemu, jako znak czasów, w których żyjemy. Tak tworzyć, żeby człowiek współczesny i ten w przyszłości mógł zbliżyć się do Boga i poznawać Go w sposób właściwy czasom, w których żyje. Kościół nie może być muzeum. Nie można robić ilustracji - trzeba raczej posługiwać się symbolem, znakiem, wykorzystywać umiejętnie znaki używane w historii, ale tworzyć również nowe. Znak ułatwia skupienie, modlitwę, prowadzi do świata nadprzyrodzonego, do Boga. Czyni to o wiele skuteczniej niż ilustracja. Sztuka religijna jest bowiem istotną częścią misterium, jest metodą, za pomocą której przekazujemy tajemnice i odkrywamy je. Sztuka pozwala przemawiać językiem innym niż słowa, językiem niedostępnym dla innych form przekazu. Sztuka sakralna nie jest dla przyjemności, nie może być naturalistyczna, demoniczna, sentymentalna, zła (muszą ją tworzyć prawdziwi twórcy), subiektywna. Twórca powinien mieć sensus catholicus. Prawdziwy twórca potrafi łączyć to, co widzialne, z tym, co niewidzialne - tworzy pomost między dwoma światami, czyni obecnym Niewidzialnego.

Elementy wnętrza

OŁTARZ - ma skupiać uwagę wiernych przez odpowiedni kolor, kształt, światło. Ma być poważny, prosty, nie ekspresyjny. Ma być syntezą architektury.

TABERNAKULUM - piękno, skromność, prawdziwy znak obecności Boga.

OBRAZ SAKRALNY - Matejko powiedział, że "dziełem sztuki jest tylko to dzieło, które sięga głębi

duszy ludzkiej", Obraz sakralny (ikona) nie powinien być zbyt wyrazisty, zbyt kolorowy, nie powinien zawierać cech ujemnych, takich jak zmysłowość, lenistwo, ospałość, duma, obojętność. Powinien być poważny, prosty.

ORĘDOWNIK - zakorzeniony kult świętego powinien mieć odpowiednie miejsce w kościele. Może być to obraz lub rzeźba - pełnowartościowe dzieło nadające się do medytacji zbiorowych i indywidualnych.

WOTA - nie mają zdobić, lecz świadczyć. Nie mogą dominować w danym miejscu. Co do ich umiejscowienia należy pozostawić swobodę - zbytni porządek krępuje.

STACJE DROGI KRZYŻOWEJ - znaleźć właściwe miejsce, zaciszne, ułatwiające odprawianie Drogi Krzyżowej, nie przypadkowe, odizolowane. Powinno być właściwie oświetlone.

MEBLE: ŁAWKI, KONFESJONAŁY - ciemne, wygodne, przynajmniej jedna trzecia powierzchni kościoła powinna być przeznaczona na miejsca siedzące.

WITRAŻ - nie może dominować, lecz powinien uzupełniać wnętrze, współgrać z całością. Witraż sprzyja wnętrzom medytacyjnym. Może być tematyczny lub abstrakcyjny. Dominującym kolorem w witrażach średniowiecznych był błękit z akcentami czerwieni, żółceni i bieli.

OŚWIETLENIE KOŚCIOŁA - droga prowadziła od ogniska, kaganka, świecy, lampy naftowej do światła elektrycznego.

Do Mszy świętej - muszą być świece prawdziwe. Nie wolno oświetlać wewnątrz tabernakulum i monstrancji. Nie wolno tworzyć aureoli wokół głów świętych. Nie robić napisów świetlnych. Należy stworzyć komfort oświetlenia, czyli musi być oświetlenie dające dobre samopoczucie, widoczność, o przyjemnej barwie, nie rażące światłem, nie gubiące intymności.

BARWY we wnętrzu. Barwy w ogóle mogą być ciepłe, zimne, bliskie lub dalekie, również "własne". Dzieci i ludzie prości lubią barwy ostre i jaskrawe.

Ogólny koloryt we wnętrzu kościelnym powinien być ciepły.

Stosować biel "przełamana". Biel to kolor klasztorów, ludzi o jasnym spojrzeniu...
Czerwień - stosować z umiarem. Czerwień powoduje napięcia. Bywa używana w nadmiarze w kulturach negatywnych.

Szarość. Tonacja wyszukanej szarości we wnętrzu stwarza klimat do medytacji (szarość wieczoru), jest kolorem wielu cerkwi w Jugosławii, Bułgarii, Rosji.
Niebieskość, fiolet - kolor nieba, kolor dominujący w witrażach średniowiecznych (witraże w Notre Dame).

Kolory sakralne - są to tonacje poważne, miękkie, ciepłe (fiolet, czerwień, zieleń, biel).

KADZIDŁO - robiono dawniej z owoców jałowca, poziomki, czarnych jagód, kwiatów bratka, dzikiej róży, pokrzyw, żywic naturalnych.

WĘGLE robiono z drzewa bukowego.

Dekoracje wnętrz kościelnych

Wnętrze stanowi zamkniętą całość, której musi być podporządkowany każdy szczegół wyposażenia kościoła i dekoracji.

Piękno kompozycji to panujący porządek, konsekwentnie przeprowadzona zasada! Tymczasem ledwie prace zakończy plastik, wkracza życie: pstre dywaniki, wazoniki, serwetki - tandeta.

Artysta-projektant musi decydować o każdym szczególe. Chodzi bowiem o stworzenie zwartej całości i niezatłoczenie wnętrza.

ŚWIECA - podkreśla uroczystości kościelne, jest znakiem i symbolem misterium, przynosi ciepło, radość, życie. Jest symbolem Chrystusa - obrazuje Jego wyniszczenie i stwarza światło nadziei.

Świeca nie jest dekoracją - musi płonąć.

KWIATY - dają piękno barwy, radość życia, działają zapachem. W dekorowaniu należy wybrać miejsce, wyważyć wielkość wobec wnętrza, nie improwizować, lecz przemyśleć układ kompozycyjny. Liczy się pomysł, koncepcja, prostota w komponowaniu.

Wykorzystać kontrasty: małe - duże; ciemne - jasne; plama - linia; kwiaty - owoce; kontrasty kolorów i walorów.

Stroić inaczej na wiosnę, inaczej jesienią (liście) czy zimą (ostrokrzewy).

Naczynia - są bardzo ważne; może być wazon, misa, doniczka, rynienka.

Miejsce - stopnie ołtarza, raczej niesymetrycznie, przy tabernakulum, ambonie, obrazie. Powierzać te prace ludziom o wyczuciu artystycznym, wręcz artystom.

Nasze kościoły świadczą o niskiej kulturze plastycznej, rutynie, sentymencie, niedbalstwie, chaosie, nadmiarze, przytłoczeniu! Fatalne są palmy - wyrzucane i przynoszone do kościołów stają się darem wątpliwym.

Dopuszczalne są sztuczne kwiaty, ale raczej te ludowe (autentyczny folklor), a nie te naśladowe kwiaty naturalne.

Konserwacja kwiatów:

- do wody dodać cukru lub gliceryny,
- przycinać łodygi pod wodą,
- zanurzać końcówki łodyg w occie lub alkoholu,
- opalać końcówki łodyg.

Piękna kompozycja kwiatowa wielbi Boga.

Dekoracje okresowe

Dekoracje okresowe - wyrażają szacunek dla tradycji, zwyczajów, obrzędów paraliturgicznych.

ŻŁÓBEK - należy znaleźć miejsce, tak by nie przesłaniać architektury kościoła, nie konkurować z ołtarzem. Należy uwzględnić potrzebę kontaktu ze żłóbkiem wielu ludzi, jak i adorację prywatną.

Żłóbek może być zaprojektowany z uwzględnieniem treści historycznej, można też tworzyć przy tej okazji znak, symbol, syntezę podkreślającą takie tematy, jak na przykład "obietnica zbawienia", "Bóg staje się człowiekiem", "dar chleba", "obrona dzieci nienarodzonych".

Dekoracja żłóbka może więc mieć charakter narracyjny lub myślowy (np. co roku inny). Przekaz ten powinien być czytelny (działać na zasadzie plakatu).

Tam, gdzie istnieją szopki ruchome, należałoby je zostawić.

Unikać ozdabiania choinek świecadelkami! - one tego nie potrzebują (w kościele).

GRÓB PAŃSKI - wybrać miejsce, obmyśleć kompozycję i temat. Temat jest ważniejszy od dekoracji kwiatowej, która powinna być podporządkowana tematowi. Podobnie jak przy żłóbku, można zaprojektować Grób Pański w charakterze narracyjnym, historycznym lub podkreślać jakiś temat podając go skrótowo jako znak, symbol, syntezę.

Ważne jest właściwe wyważenie wartości, a więc: miejsce dla monstrancji, paschału, Chrystusa w grobie. Wykorzystać lampki grobowe, światło żywe, motyw trzech niewiast, dwóch Apostołów, myśl o śmierci, ale również o zmartwychwstaniu.

BOŻE CIAŁO - jeden temat, prostota, skrót myślowy, synteza.

NABOŻEŃSTWA MAJOWE - potrzebne małe, wymowne akcenty dekoracyjne, np. bukiety kwiatów, symbole maryjne.

Dekoracje okolicznościowe

WIZYTACJA BISKUPA - posłużyć się prostym znakiem, symbolem (herb biskupa, pastorał, mitra), kwiaty.

PIERWSZA KOMUNIA ŚWIĘTA - kwiaty, dekorowanie ławek czystymi, wyprasowanymi obrusami. Należy raczej wykluczyć wszelkie kłosa, hostie, kielichy, grona ze styropianu. Nie zasłaniać dekoracjami już istniejących elementów architektury, np. obrazu Ostatniej Wieczerzy kielichem z hostią ze styropianu. Wszystko musi być podporządkowane wnętrzu. Nie działać agresywnie. Zawsze widzieć cel duszpasterski.

KRUCHTA KOŚCIOŁA - miejsce pierwszego zetknięcia z kościołem - wizytówka. To miejsce ma informować, jaki to kościół, pod jakim wezwaniem, powinno zawierać krótką historię kościoła z podaniem nazwiska biskupa, proboszcza, architekta, plastyka. Gabloty powinny być solidne, litery proste, łatwo czytelne, bez ozdóbek.

Za gazetki powinna być odpowiedzialna jedna osoba.

KROPIELNICA - jest związana z architekturą.

KIOSK - dobrze zaprojektowany, funkcjonalny, z łatwo dostrzegalnymi propozycjami książek, dewocjonałów, prasy katolickiej.

Można względnie ewentualnie:

- szatnię,
- toaletę,
- stelaże na rysunki dzieci.

Właściwy wystrój wnętrza sakralnego zależy głównie od projektanta, konsultantów, teologa oraz użytkowników.

"Twórczość sakralna płynie z miłości i wiary i ma na celu dobro duchowe wiernych. Nie może wywodzić się z egoizmu i pychy. Byłoby to równoznaczne z pogardą rzeczywistości i zawierałoby elementy nienawiści wobec świata" (Antoni Gołubiew).

Świątynią chrześcijańską jest tylko taki budynek, który ułatwia przejście ze świata zewnętrznego do świata duchowego, związanego z Bogiem.

"Zanim oceniający wyda sąd, powinien zdać sobie sprawę ze swych kwalifikacji i ograniczyć w wydaniu opinii do zakresu swej specjalności."

We wszelkim komponowaniu wnętrza i dekorowaniu okazjonalnym nie kierować się zasadą, że "ludzie tego chcą" - raczej roztropnie podnosić poziom kultury plastycznej ogółu wiernych.

We wnętrzu stworzyć nastrój, właściwy klimat, zadbać o gradację oświetlenia (podkreślić mocniej to, co najważniejsze), stworzyć wnętrze jednorodne.

PRZYPISY

1. W opracowaniu tych uwag zostały wykorzystane myśli zawarte w pismach S. Rosier-Siedleckiej, ks. J. Posierka, w "Znaku" Nr 61-62 i 126, "Ateneum Kapłańskie", Zeszyt 315(1961) - Problemy sztuki kościelnej.